

Radosław Niwiński

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: rniwinski@op.pl

ORCID: 0000-0002-9280-8239

DOI: 10.15290/mhi.2020.19.02.22

Status prawny zawodnika w Polsce w dobie późnego socjalizmu i w pierwszych latach po transformacji ustrojowej (lata 1984–1996)

ABSTRAKT

Głównym zamierzeniem niniejszego artykułu jest przedstawienie analizy prawnej statusu prawnego zawodnika w Polsce w latach 1984–1996, czyli w okresie, w którym dokonywała się gruntowna transformacja systemu sportowego. W publikacji wykorzystano przede wszystkim metodę historyczną oraz formalno-dogmatyczną. Ponadto autor przeprowadził wywiad z wieloletnim kustoszem Muzeum Legii Warszawa i kibicem sportowym, doskonale zorientowanym w realiach ówczesnego sportu w Polsce, co wzbogaca rozważania teoretycznoprawne o walor praktyczny. Dokonane badania uwzględniają znaczenie aspektów politycznych, w szczególności ustrojowych i gospodarczych, z okresu późnego socjalizmu oraz pierwszych lat po transformacji ustrojowej w Polsce, a także ich konsekwencje w kontekście ochrony prawnej sportowców. Autor zwraca w nich w szczególności uwagę na poważne implikacje interwencjonistycznego modelu regulacyjnego w sporcie przyjętego na mocy ustawy z dnia 3 czerwca 1984 r. o kulturze fizycznej dla całego sektora sportowego. W artykule przedstawiono główne zadania i znaczenie państwa w kreowaniu rzeczywistości sportowej, w tym w szczególności pozycji polskich sportowców. W publikacji zawarto ponadto teoretycznoprawne i praktyczne rozważania nad amatorskim statusem sportu w dobie socjalizmu. W przedmiotowych badaniach dokonano również porównania ram instytucjonalnoprawnych zawartych w dwóch podstawowych ustawach regulujących *stricte* sferę sportu z tamtego okresu, tj. w ustawie z dnia 3 czerwca 1984 r. o kulturze fizycznej oraz w ustawie z dnia

18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej. Autor podejmuje się oceny konkretnych rozwiązań prawnych z punktu widzenia rywalizacji polskiego sportu na arenie światowej z dynamicznie rozwijającym się sportem profesjonalnym.

ABSTRACT

Legal status of sportsman's in Poland in the era of late socialism and in the first years after the transformation of the political system (1984–1996)

The main objective of this article is to present an overall insight into the legal status of sportsmen in Poland, from 1984 to 1996, i.e., in the period when the sports system was thoroughly transformed. The study uses historical and formal-dogmatic methods. In addition, the author interviewed a long-time curator of Legia Warsaw Museum and a sports fan, perfectly familiarised with reality of sport in Poland at that time, which enriches theoretical and legal considerations with a practical value. The research strives to draw attention to the importance of political aspects in the sports sector within the era of late socialism and in the first years after the transformation of political system in Poland. Additionally, it also aims to discuss their ramifications for legal protection of players. The author highlights the implications of interventionist regulatory model in sport which was adopted by the authorities of People's Republic of Poland by virtue of the Physical Culture Act of 3 June 1984. The article also presents the main tasks and importance of the state in process of creating the sports reality, in particular the position of Polish athletes. The article includes theoretical and practical issues related to amateur sport under the socialism in Poland. The research is intended to compare the regulatory framework concerning sportsmen stated in the Physical Culture Act of 3 June 1984 with the provisions of the Physical Culture Act of 18 January 1996. The author undertakes an evaluation of specific legal institutions from the point of view of the competition between Polish sport on the world stage and dynamic development of professional sport.

Słowa kluczowe: kultura fizyczna, sport, sportowiec, socjalizm, transformacja ustrojowa, prawo sportowe

Key words: physical culture, sport, sportsman, socialism, political transformation, sports law

Społeczno-ekonomiczne znaczenie sportu we współczesnym świecie

Sport stał się jedną z istotniejszych sfer dzisiejszego życia daleko wykraczającą poza granice klasycznego współzawodnictwa sportowego. Implikacje zjawisk zachodzących w szeroko rozumianej sferze związanej ze sportem na inne sektory gospodarki są przede wszystkim pochodną dynamicznych procesów globalizacji oraz profesjonalizacji sportu. Komercjalizacja największych wydarzeń sportowych oraz doniosłość społeczna rywalizacji sportowej sprawiły, że zarówno kluby sportowe, jak i sami sportowcy, zyskali ogromną wartość ekonomiczną oraz pozycję w świadomości społecznej. Ma to bezpośrednie przełożenie na ich potencjał marketingowy, co w dobie powszechnej cyfryzacji *per se* istotnie wpływa na rozwój sponsoringu sportowego. Kluby sportowe oraz sportowcy to dzisiaj w większości całkiem dobrze rozwinięci przedsiębiorcy, generujący znaczące zyski, często nieosiągalne w innych sektorach gospodarki. Współczesne roczne wynagrodzenia sportowców czy przychody klubów sportowych i poszczególnych związków sportowych należy liczyć w milionach¹. Istotna część budżetów klubów sportowych pochodzi ze stosunkowo nowych źródeł finansowania takich jak m.in. komercjalizacja praw telewizyjnych czy marketing sportowy. Dynamiczny rozwój rynku sportowego sprawił, że jego uczestnikami i zarazem istotnymi beneficjentami coraz częściej stają się także nowe kategorie podmiotów prywatnych przedsiębiorców, do których

¹ Zgodnie z raportem Deloitte Sports Business Group „Deloitte Football Money League 2020” (https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl_report_Deloitte_Football_Money_League_2020.pdf (20.03.2020)), przedstawiającym ranking czołowych na świecie klubów piłkarskich pod względem przychodów osiągniętych w sezonie piłkarskim 2018/2019 (tj. w okresie od 01.07.2018 r. do 30.06.2019 r.), łączne przychody aż 9 klubów piłkarskich przekroczyły kwotę 500 mln euro. Liderem pod względem osiągniętych przychodów w tamtym okresie był hiszpański klub piłkarski FC Barcelona, który osiągnął przychody w wysokości 840,8 mln euro. Zgodnie z wymienionym raportem analitycy zauważają, że wzrost branży piłkarskiej wciąż wyprzedza inne sektory. Dla porównania – w świetle raportu Deloitte „Piłkarska liga finansowa – rok 2018” (https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/PL_Liga_finansowa_2018.pdf, (20.03.2020)) – łączna wartość przychodów wszystkich klubów piłkarskich Ekstraklasy w 2018 r. to 528 mln zł (czyli ok. 124 mln euro). Liderem w tym zestawieniu była Legia Warszawa, która w 2018 r. osiągnęła przychód w wysokości 100,2 mln zł, czyli ok. 23,5 mln euro. W odniesieniu do analizy ekonomicznej struktur wynagrodzenia zawodników profesjonalnie uprawiających piłkę nożną wskazanej w raporcie Sporting Intelligence „Global Sports Salaries Survey 2019” (<https://www.global-sportssalaries.com/GSS%202019.pdf> (20.03.2020)) należy wskazać, że średnia roczna wartość wynagrodzenia zawodnika występującego w drużynie z tzw. „Big 5”, czyli z pięciu najlepszych lig piłkarskich w Europie kształtowała się w 2019 r. następująco: Premier League (Anglia) – 3,2 mln funtów, La Liga (Hiszpania) – 2,04 mln funtów, Serie A (Włochy) – 1,79 mln funtów, Bundesliga (Niemcy) – 1,58 mln funtów oraz Ligue 1 (Francja) – 1,04 mln funtów. W świetle ostatnich publicznie dostępnych zestawień wynagrodzeń zawodników Ekstraklasy (tj. za rok 2014) wskazują, że wówczas średnie roczne wynagrodzenie piłkarza występującego w najwyższej klasie rozgrywkowej w Polsce wynosiło ok. 110 tys. funtów (zob. szerzej <https://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2833020/Premier-League-wages-dwarf-Europe-flight-players-England-earning-average-2-3million-year.html#ixzz59FfFCn5L>, (20.03.2020)).

należą choćby menedżerowie sportowi, reprezentujący interesy poszczególnych sportowców, czy prywatne fundusze kapitałowe inwestujące w rozwój klubów sportowych czy zawodników. Przedmiotem działalności współczesnych klubów sportowych, obok klasycznego współzawodnictwa sportowego, są m.in. usługa działalność gastronomiczna, wynajem obiektów sportowych i powierzchni komercyjnych (*hospitality*) czy sprzedaż detaliczna towarów z oznaczeniami indywidualizującymi dany klub (*merchandising*). Wskutek powyższych okoliczności odpowiednie ukształtowanie norm odnoszących się do statusu prawnego zawodnika, w tym należytej ochrony jego interesu prawnego (m.in. w zakresie stabilności kontraktowej, zmiany przynależności klubowej, czy arbitrażu sportowego), stanowią bardzo ważne zagadnienie w doktrynie prawa sportowego.

Sport w okresie zimnej wojny

Prowadzenie działalności sportowej jeszcze kilkadziesiąt, czy nawet kilkanaście lat temu, wiązało się jednak z funkcjonowaniem w zupełnie innej rzeczywistości ekonomicznej oraz prawnej. Zarówno z perspektywy klubu sportowego, jak i zawodnika, z całą pewnością nie był to okres *prosperity*. Przede wszystkim należy zauważyć, że w latach 80. XX w. po wschodniej stronie żelaznej kurtyny występował jedynie sport amatorski, którego forma była jednostronnie narzucona przez ideologię radziecką. Wszelkie formy komercjalizacji rywalizacji sportowej, coraz częściej obserwowane wówczas w państwach zachodnich, stanowiły w ocenie głównych decydentów państw socjalistycznych jeden z najgorszych przejawów mentalności burżuazyjnej, który był całkowicie sprzeczny z ideologią socjalistyczną i jej zapatrywaniem na społeczno-polityczną rolę sportu². Przedmiotowe podejście determinowało zarówno pozycję prawną zawodników, jak i ich zdolność zarobkową. Część sportowców, w szczególności tych o nieco niższych dokonaniach sportowych, zmuszona była łączyć uprawianie sportu z klasyczną pracą zarobkową.

Struktura sportu, w tym sposób jego organizacji i zarządzania, naturalnie były w dużej mierze konsekwencją panujących systemów politycznych. Stan zimnej wojny i immanentnie związana z nim rywalizacja bloku wschodniego z blokiem zachodnim miały również swoje bezpośrednie przełożenie na sport. Areny sportowe były bowiem doskonałą okazją do manifestu siły sojuszniczej i szerzenia propagandy politycznej³. Uczestnictwo w międzynarodowym współzawodnictwie sportowym sprzyjało bowiem „zacieśnianiu” przyjaźni i współ-

² Zob. szerzej A. Pasko, *Społeczno-polityczne aspekty sportu w ZSRR i krajach bloku socjalistycznego do 1989 r.*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2012, nr 11, s. 119-120.

³ Zob. J. Riordan, *Sport in Soviet Society. Development of sport and physical education in Russia and the USSR*, 1977, s. 363.

pracy między krajami socjalistycznymi⁴. Niezwykle istotne było również to, że sukcesy w tym sektorze były możliwe do osiągnięcia przy stosunkowym małym zaangażowaniu finansowym, co w kontekście świadomości ogromnej dysproporcji ekonomicznej bipolarnego układu sił politycznych z czasów zimnej wojny, jeszcze bardziej mobilizowało władze socjalistyczne do większego zaangażowania w sport. W konsekwencji niezwykle popularne stało się instrumentalne traktowanie sportu w celu zbudowania kapitału politycznego, w szczególności uwagi i uznania społecznego dygnitarzy państwowych. Z jednej strony, silna presja najważniejszych przedstawicieli władzy publicznej, połączona z chęcią zdyskredytowania politycznego wroga, a z drugiej, duży stopień identyfikacji obywateli z własnymi reprezentantami, hymnem oraz barwami narodowymi, sprawiały, że znaczące środki publiczne przeznaczano na sport, a w szczególności jego wyczynową formę⁵.

Niekiedy takie postępowanie przybierało wręcz makiaweliczną formę, gdyż sportowy „wysięg zbrojeń” prowadził choćby do powstania zorganizowanego systemu dopingowego funkcjonującego pod kuratelą aparatu państwowego⁶. Największą w okresie zimnej wojny porażką sportu w starciu z polityką, obok ataku terrorystycznego przeprowadzonego w trakcie XX Letnich Igrzysk Olimpijskich w Monachium w 1972 r., był bojkot XXII Letnich Igrzysk Olimpijskich w Moskwie w 1980 r. dokonany aż przez sześćdziesiąt trzy państwa (m.in. Stany Zjednoczone, Kanadę, Republikę Federalną Niemiec czy Norwegię)⁷, a następnie swoisty rewanż socjalistycznego bloku wschodniego (w tym Polski) w postaci bojkotu XXIII Letnich Igrzysk Olimpijskich w Los Angeles w 1984 r.⁸ Największymi przegranymi takich decyzji politycznych byli jednak sportowcy, którzy utracili możliwość występu

4 Zob. szerzej A. Pasko, *Społeczno-polityczne...*, s. 118-128.

5 W literaturze omawianie zjawiska były dowodem na zasadność tezy wygłoszonej przez chińskiego badacza Xin Xu, zgodnie z którą sport stanowił kontynuację polityki uprawianej innymi środkami [cyt. za W. Woźniak, *Zawodowe amatorstwo? Futbol w okresie PRL w relacjach polskich piłkarzy*, [w:] *Sport i turystyka. Uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*, red. M. Kazimierczak, J. Kosiewicz, Poznań 2013, s. 537-550]. Dysproporcja środków przeznaczanych na sport wyczynowy vs. sport masowy była doskonale widoczna przede wszystkim przy okazji skali środków państwowych przeznaczanych na centralny program przygotowań do Igrzysk Olimpijskich (zob. szerzej L. Szymański, *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944-1989*, Wrocław 2004, s. 315-318).

6 Zob. szerzej M. Łuczak, *Oszustwo dopingowe w sporcie wyczynowym wśród kobiet w latach 1950-2017*, „Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu” 2018, nr 60, s. 118-134.

7 Powodem bojkotu XXII Letnich Igrzysk Olimpijskich w Moskwie w 1980 r. była interwencja zbrojna ZSRR w Afganistanie (zob. szerzej: T. Matras, *Bojkot igrzysk olimpijskich w Moskwie w 1980 r. przykładem wykorzystania sportu w celach politycznych w świetle wybranych źródeł drukowanych*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2011, t. 10, s. 99-112.

8 Zob. szerzej M. Gmur, *Bojkot Igrzysk Olimpijskich w Moskwie i Los Angeles w świetle tygodnika „Sportowiec”*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica. – [Z.]” 2010, nr 85, s. 225-252.

na Igrzyskach Olimpijskich, a niektórzy z nich realną szansę na zdobycie upragnionego medalu olimpijskiego.

Struktura organizacyjno-prawna sportu w Polsce w okresie późnego socjalizmu

Dokonując analizy statusu prawnego sportowca w latach 80. XX w. w Polsce należy podkreślić w pierwszej kolejności ówczesny socjalistyczny ustrój państwa i bezpośrednio wynikające z tego faktu ograniczenia w sferze prowadzenia działalności sportowej, a także ściśle określoną zcentralizowaną wizję rozwoju sfery sportowej. Z uwagi na to, że w ocenie ZSRR sport miał stanowić jedno z najważniejszych politycznych narzędzi umacniania socjalistycznej wizji świata, to jego rola w pozostałych państwach bloku socjalistycznego nie mogła być inna. Porównując model zarządzania w sporcie realizowany w czasach PRL do mających stanowić odgórny wzorzec rozwiązań i wizji nakreślonych przez ZSSR, należy jednak zauważyć pewne subtelne różnice. Przede wszystkim forsowana początkowo przez ZSRR idea powszechnej popularyzacji aktywności fizycznej i sportu masowego, w szczególności na obszarach wiejskich i wśród młodzieży, m.in. w celu poprawy obronności i ogólnego zdrowia społecznego, nie była głównym celem władz PRL, pozostając jedynie w sferze wyłącznie deklaratoryjnej lub propagandowej⁹. Polskie władze, wzorem polityki NRD, przede wszystkim były skoncentrowane na sporcie wyczynowym i wynikających z niego systemowych oraz indywidualnych korzyściach politycznych¹⁰. Wzrost popularności i *de facto* „profesjonalizmu” sportu wyczynowego miał w dalszej kolejności przyczynić się do skuteczniejszego krzewienia kultury fizycznej, w tym upowszechnienia nieco marginalizowanego sportu masowego i postaw prozdrowotnych w społeczeństwie¹¹. Mając na względzie wspomniane różnice, to w perspektywie ogólnej należy jednak stwierdzić, że silnie zcentralizowany system organizacyjno-prawny w sporcie w PRL, pomimo pewnego stopnia pozorowanej autentyczności, był w istocie schematem sukcesywnie powielanym z modelu przyjętego w ZSRR¹². Stopień powyższego podobieństwa uzależniony był w zasadzie od aktualnego stopnia utrwalenia ideologii socjalistycznej na terenie

⁹ Zob. M. Klisiński, M. Szwaia, *Sport w polityce władz partyjnych i państwowych w schyłkowym okresie Polski Ludowej (1980–1989)*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2013, t. XII, nr 1, s. 128; L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce PRL w latach 1980–1989*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1999, t. 43, nr 1-2, s. 22-24.

¹⁰ Zob. szerzej A. Pasko, *Spoleczno-polityczne...*, s. 124-125 oraz D. Wojtaszyn, *Sport w cieniu polityki. Instrumentalizacja sportu w NRD*, Wrocław 2011, s. 55.

¹¹ Zob. L. Szymański, *Kultura fizyczna i turystyka...*, s. 220-223 oraz A. Nowakowski, *Propozycje zmian modelu organizacyjnego kultury fizycznej w Polsce w 1981 r. Kartka z najnowszych dziejów kultury fizycznej*, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie” 2000, z. 3, s. 85-88.

¹² Zob. szerzej A. Pasko, *Spoleczno-polityczne...*, s. 118-122.

PRL. Jednakże główny cel przyświecający władzom zarówno PRL, jak i innych państw sojusznicznych w ramach bloku wschodniego, w podejmowanych przez nich działaniach w zakresie sfery sportu był całkowicie zbieżny z intencjami dygnitarzy ZSRR. *Spiritus movens* przedmiotowych działań była chęć poszerzenia ideologii socjalistycznej i zasad z niej wynikających¹³, w szczególności właściwe kształtowanie postaw ideowo-moralnych i konsolidacja społeczeństwa na kanwie doktryny radzieckiej.

Całkowicie odmienny od zachodnich wzorców socjalistyczny sposób zarządzania i organizacji sportu, w tym postrzegania specyfiki sportu od strony instytucjonalno-prawnej, determinował zakres praw i obowiązków poszczególnych uczestników sfery sportu. W przedmiotowym okresie autonomia sportu nie była tak wysoce zaawansowana jak obecnie. Z uwagi na panujący ustrój polityczny, w praktyce realizowany był tzw. interwencjonistyczny model regulacji prawno-sportowych. Mając na uwadze treść art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej¹⁴ oraz praktyczny wymiar organizacji sportu, należy podkreślić, że uprawianie sportu odbywało się w pierwszej kolejności zgodnie z przepisami ustawy, a dopiero w dalszej kolejności z uwzględnieniem postanowień regulaminów sportowych stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków oraz sportowych organizacji międzynarodowych. Jednakże, zarówno siła dyplomatyczna, jak i pozycja prawna międzynarodowych związków sportowych, były zdecydowanie słabsze aniżeli obecnie, w szczególności, jeśli chodzi o szeroko obserwowane współcześnie tendencje do daleko idącej unifikacji norm dotyczących prowadzenia działalności sportowej oraz działalności z nią związanej. W kontekście dużej dozy wstrzemięźliwości władz w oddawaniu pełnej władzy nad sektorem sportowym poszczególnym związkom sportowym, w istocie podległym bezpośrednio międzynarodowym federacjom sportowym, należy pamiętać, że siedzibą przeważającej większości międzynarodowych organizacji sportowych (takich jak m.in. MKOl, FIFA czy UEFA) była Szwajcaria, która nie należała do tzw. bloku wschodniego. Tym samym ponadnarodowe związki i organizacje sportowe nie miały w ocenie władz państwowych pełnej „legitymacji”¹⁵ do niezależnego kształtowania stosunku prawnego między polskim klubem sportowym a reprezentującym go zawodnikiem.

Na podstawie przepisów u.k.f. funkcję głównego decydenta w dziedzinie kultury fizycznej, w tym także sportu, odgrywało państwo, które wykonywało liczne zadania w przedmiotowym zakresie z wykorzystaniem rad narodowych

¹³ A. Pasko, *Społeczno-polityczne...*, s. 128.

¹⁴ Ustawa z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej (Dz.U. 1984 nr 34, poz. 181 z późn. zm.), (dalej: u.k.f.).

¹⁵ Dokonującej holistycznej analizy działań w zakresie sportu w czasach PRL-u, a także biorąc pod uwagę retorykę ideologiczną, należy stwierdzić, że w przekonaniu władz socjalistycznych kapitalistyczne międzynarodowe organizacje sportowe nie miały dostatecznej legitymacji zarówno politycznej, jak i moralnej.

oraz terenowych organów administracji państwowej, a także – co było niezwykle charakterystyczne dla okresu socjalizmu w Polsce – z pomocą zakładów pracy. Tym samym zadania związane z kulturą fizyczną stanowiły składową planów społeczno-gospodarczych, centralnych i terenowych¹⁶. Do źródeł finansowania sportu wyczynowego należały: 1) środki budżetowe redystrybuowane przez Centralny Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej oraz jego wojewódzkie, miejskie i gminne agendy, a także 2) dochody własne jednostek sportowych oraz 3) dobrowolne świadczenia zakładów pracy organizacji społecznych i związkowych¹⁷. Wspomnianą centralizację dyskrejonalnej władzy w polskim sporcie doskonale widać było na przykładzie roli przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu¹⁸, który posiadał ustawowe upoważnienie m.in. do ustalania dyscyplin sportowych dopuszczonych do uprawiania w kraju, zakresu tego dopuszczania, a w razie potrzeby także warunków ich uprawiania¹⁹. Powyższe „zawłaszczenie” sportu przez państwo, w szczególności w aspekcie regulacyjnym i reglamentacyjnym, w zasadzie całkowicie wykluczyło z uczestnictwa z tej sfery jakiegokolwiek podmioty prywatne²⁰. Przepisy u.k.f. w istocie sankcjonowały monopol państwa i nielicznych stowarzyszeń kultury fizycznej, których rejestracja była dokonywana przez organy administracji rządowej na podstawie dużej dozy uznaniowości, co przesądzało o ich absolutnej podległości władzom państwowym²¹. Powołanie do życia stowarzyszeń kultury fizycznej, mogących w przeciwieństwie do zwykłych stowarzyszeń prowadzić działalność gospodarczą wspomagającą osiągnięcie celów statutowych²², było reakcją na coraz gorsze (w porównaniu do złotych dla polskiego sportu lat 70. XX w.) wyniki polskich sportowców na arenach międzynarodowych i miało na celu poprawę kondycji finansowej polskiego sportu, który zanotował regres po kryzysie gospodarczym z początku lat 80. XX w. Usankcjonowanie prawnej możliwości prowadzenia działalności gospodarczej przez stowarzyszenia kultury fizycznej, przy jednoczesnym tak znaczącym stopniu ich uzależnienia pod kątem organizacyjno-prawnym od państwa i tym samym skazanie na funkcjonowanie w sferze tak silnie zmonopolizowanej przez państwo, nie okazało się skuteczną odpowiedzią socjalistycznych władz na coraz śmielej radzących sobie

¹⁶ Zob. art. 3 i 4 u.k.f.

¹⁷ Zob. J. Klisiński, *Ekonomika kultury fizycznej i sportu*, Katowice 1986, s. 30-32.

¹⁸ Na mocy art. 6 ustawy z dnia 12 listopada 1985 r. o zmianach w organizacji oraz zakresie działania niektórych naczelnych i centralnych organów administracji państwowej (Dz.U. 1985 nr 50, poz. 262) powołano do życia Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki, do którego gestii należały sprawy, za które dotychczas właściwymi były Główny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu oraz Główny Komitet Turystyki.

¹⁹ Zob. art. 16 u.k.f.

²⁰ Zob. M. Klisiński, M. Szwaja, op. cit., s. 126-127.

²¹ A. Pasko, *Sport wyczynowy w polityce państwa 1944–1989*, Kraków 2012, s. 387-388.

²² Zob. art. 64 ust. 1 pkt 3) u.k.f.

sportowców z państw z wrogiego bloku zachodniego. Pomimo zasadności samego kierunku tych zmian, należy je jednak uznać za ruch zdecydowanie zbyt powściągliwy.

Status prawny zawodnika na podstawie przepisów ustawy z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej

Dynamicznie rosnąca społeczno-polityczna rola sportu wyczynowego sprawiła, że jednym z celów przyświecających ustawodawcy przy projektowaniu u.k.f. była chęć uregulowania statusu prawnego sportowców wyczynowych²³, pełniących często mimowolnie funkcję ambasadorów polskiego sportu ukształtowanego na zasadach i ideach socjalizmu, których to sukcesy miały poprawiać wizerunek państwa i przykrywać kryzys gospodarczy i łamanie praw człowieka. Pomimo iż sportowiec był ważnym medium skuteczności działań władz PRL, w szczególności w obliczu izolacji polityczno-gospodarczej na skutek wprowadzonego stanu wojennego, to wzorem rozwiązań prawnych z systemu prawnego ZSRR nadal miał pozostać pod pełną kontrolą aparatu państwowego.

Dokonując analizy statusu prawnego zawodnika na podstawie przepisów u.k.f. należy w pierwszej kolejności podkreślić, że w art. 17 ust. 1 u.k.f. została wprowadzona definicja legalna zawodników, w myśl której pod pojęciem zawodników należało rozumieć członków stowarzyszeń kultury fizycznej, uprawiających systematycznie określoną dyscyplinę sportu i biorących udział w zawodach sportowych, organizowanych przez te stowarzyszenia, związki stowarzyszeń kultury fizycznej albo, w których stowarzyszenie lub związek brały udział. Warto jednak zaznaczyć, że uprawianie sportu przez osoby, które nie ukończyły 18 lat, było dozwolone jedynie za zgodą rodziców lub opiekunów²⁴.

Niezwykle interesującym i typowym dla ówczesnego ustroju politycznego zabiegiem legislacyjnym było normatywne dookreślenie obowiązków zawodnika (a nie tylko zawodnika będącego reprezentantem kraju), ze szczególnym uwzględnieniem obowiązku zachowaniu postawy patriotycznej (tj. godnej postawy obywatela i sportowca PRL) oraz cech wolicjonalnych (tj. ambitnego współzawodnictwa w zawodach sportowych)²⁵. Reprezentowanie barw narodowych w zawodach międzynarodowych należało traktować z jednej strony w kategoriach najwyższego przywileju i szczególnego wyróżnienia, ale z drugiej za obowiązek ustawowy zawodników. W konsekwencji odmowa udziału w zgrupowaniu reprezentacji mogła wiązać się z poważnymi konsekwencjami

²³ Zob. P. Godlewski, *Problem amatorstwa państwowego w sporcie w okresie PRL*, [w:] *Społeczno-educacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpiizmu*, red. J. Chełmecki, Warszawa 2009, s. 242-246.

²⁴ Zob. art. 15 ust. 3 u.k.f.

²⁵ Zob. art. 18 u.k.f.

dyscyplinarnymi dla zawodników. W okresie socjalizmu znane były przypadki represjonowania sportowców, którzy wbrew obostrzeniom wyjechali za granicę, czego konsekwencją było choćby pomijanie ich przy dalszej selekcji do polskiej kadry narodowej²⁶. Charakterystyczny dla tego okresu był wysoce propagandowy i bazujący na przywiązaniu do postaw obywatelskich (rozumianych w sposób typowy dla panującego wówczas ustroju politycznego) system gratyfikacji zawodników, w szczególności jeśli chodzi o przyznawane tytuły, medale i odznaczenia²⁷.

Przykładowy katalog obowiązków zawodnika został wymieniony w art. 18 ust. 3 u.k.f., zgodnie z którym zawodnicy byli obowiązani w szczególności do: 1) systematycznego, zdyscyplinowanego i aktywnego uczestnictwa w zajęciach, treningach i zawodach sportowych, 2) przestrzegania regulaminów sportowych i zasad uczciwej walki sportowej oraz szacunku dla rywali, 3) dbałości w toku zajęć, treningów i zawodów sportowych o bezpieczeństwo i zdrowie swoje, swoich kolegów oraz rywali, 4) dbałości o obiekty, sprzęt i ubiór sportowy oraz 5) poddawania się obowiązkowym badaniom lekarskim i przestrzegania zaleceń lekarskich. Za nieprzestrzeganie powyższych obowiązków, w tym używanie środków dopingujących, zawodnikom groziły poważne sankcje dyscyplinarne, zróżnicowane w zależności od dyscypliny sportowej i stopnia przewinienia. Emanacją idei współzawodnictwa sportowego był wyrażony w art. 19 u.k.f. zakaz równoczesnego reprezentowania innych stowarzyszeń kultury fizycznej. Ta zasada wynika ze specyfiki sportu i jest sukcesywnie kontynuowana w normach z zakresu prawa sportowego. Ma ona na celu ochronę niezależności i integralności rozgrywek.

Dokonując analizy uprawnień zawodników na kanwie przepisów u.k.f. należy podkreślić, że podobnie jak w latach późniejszych, to na klubach sportowych ciążył obowiązek zapewnienia przynależącym do nich zawodnikom ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków. W odniesieniu do reprezentantów, taki obowiązek spoczywał z kolei na właściwych związkach sportowych²⁸. Obowiązkiem ustawowym stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków oraz ponadnarodowych organizacji sportowych było zapewnianie zawodnikom bezpiecznych i higienicznych warunków uprawiania sportu. Ponadto ustawodawca do podstawowego zakresu obowiązków wymienionych

²⁶ Zob. szerzej S. Pilarski, „Odmówił powrotu do kraju” – ucieczki piłkarzy z PRL na Zachód, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, nr 2 (24), s. 387-421.

²⁷ Zgodnie z art. 22 ust. 1 u.k.f. zawodnikom, którzy uzyskali wybitne wyniki sportowe we współzawodnictwie międzynarodowym, mógł być nadany „Medal za Wybitne Osiągnięcia Sportowe”. Z kolei w myśl art. 22 ust. 2 u.k.f. zawodnicy szczególnie wyróżniający się osiągnięciami oraz godną postawą obywatelską mogli otrzymać tytuły „Mistrz Sportu” oraz „Zasłużony Mistrz Sportu”. Co ciekawe istniały powszechnie obowiązujące przepisy regulujące zasady noszenia tych odznaczeń (zob. art. 22 ust. 4 u.k.f.).

²⁸ Zob. art. 20 ust. 1 u.k.f.

podmiotów zaliczył także konieczność zapewnienia zawodnikom: 1) bezpłatnego korzystania z urządzeń i obiektów sportowych, 2) wyposażenia w sprzęt i ubiory sportowe, 3) opieki medycznej, 4) wyżywienia i zakwaterowania na zawodach i zgrupowaniach sportowych oraz w czasie zajęć szkoleniowych, a także 5) zwrotu kosztów przyjazdu i przewozu sprzętu. Należy zauważyć, że były to raczej elementarne czynniki warunkujące skuteczne uprawianie sportu. Jednakże skala i zakres tych obowiązków była uzależniona od potrzeb wynikających z procesu szkolenia sportowego danego zawodnika. Wobec powyższego przy ocenie zasadności potencjalnych roszczeń zawodnika należało brać pod uwagę m.in. takie okoliczności jak specyfika dyscypliny sportu, poziom sportowy zawodnika czy harmonogram zawodów sportowych.

W okresie socjalizmu przy ocenie zakresu praw i obowiązków zawodnika istotną rolę pełniła również nadana mu tzw. klasa sportowa, czyli sposób kwalifikacji zawodników w obrębie danej dyscypliny sportowej na podstawie określonych norm kwalifikacyjnych zgodnie z zasadami i trybem nakreślonymi przez Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu. Szczególnie uprzywilejowani pod kątem prawnym byli zawodnicy-studenci osiągający wysoki poziom sportowy, których szczególne warunki odbywania studiów zgodnie z art. 20 ust. 5 u.k.f. określał minister nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, w porozumieniu z przewodniczącym Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu.

W kontekście analizy statusu prawnego zawodników w Polsce w okresie socjalizmu należy podkreślić, że w teorii – podobnie jak w innych państwach socjalistycznych – posiadali oni status amatora, czyli zawodnika, który z tytułu uprawiania sportu nie osiąga przychodów przewyższających koszty wynikające z jego uprawiania. W przepisach u.k.f., w ślad za ogólną zasadą uprawiania sportu w krajach z bloku wschodniego, nie posłużono się pojęciem zawodnika profesjonalnego. Pomimo oczywistej sprzeczności z zasadami MKOl oraz ideami olimpizmu, statusu amatora – choćby na potrzeby uczestnictwa w Igrzyskach Olimpijskich – nie podważał fakt otrzymywania przez zawodnika-amatora innych świadczeń, które w rozumieniu przepisów u.k.f. miały na celu stworzenie mu warunków do osiągnięcia wysokiego poziomu wyszkolenia sportowego takich jak chociażby: 1) zwrot utraconych zarobków, 2) pomoc w nauce i adaptacji w pracy zawodowej, 3) zasiłki i zapomogi losowe, oraz 4) nagrody i premie za uzyskane wyniki sportowe. Doskonałym dowodem interwencjonizmu państwowego w sferę sportu, a w szczególności w kształtowanie statusu prawnego zawodników, była ustawowa kompetencja początkowo Rady Ministrów, a od dnia 1 lipca 1989 r. wskutek nowelizacji²⁹ tego przepisu

²⁹ Zob. art. 63 pkt 1 ustawy z dnia 30 maja 1989 r. o zmianie upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz.U. 1989 nr 35, poz. 192).

– Komitetu do Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej – do ustalania zakresu i zasad przyznawania wyżej wspomnianych świadczeń³⁰. Ponadto amator mógł otrzymywać stypendia sportowe, a jednym z podmiotów fundujących takie świadczenia mogło być stowarzyszenie kultury fizycznej, czyli *de facto* klub sportowy, którego barwy reprezentował dany zawodnik. Niezwykle korzystny z punktu widzenia interesu zawodnika był jednak fakt, że okres otrzymywania wymienionego stypendium podlegał wliczeniu do okresu pracy, od którego zależał wymiar urlopu wypoczynkowego, a także należało go uznać za równorzędny z okresem zatrudnienia³¹.

Jednakże, nawet pomimo braku *stricte* profesjonalnego charakteru świadczonych usług, status zawodników był relatywnie dobry, gdyż w praktyce w wielu przypadkach otrzymywali oni wynagrodzenie z innych źródeł, co biorąc pod uwagę liczne korzyści wynikające z faktu bycia sportowcem i z reguły dużą przychylność władz, wyróżniało zawodników spośród innych grup zawodowych. Najbardziej utalentowani i osiągający najlepsze wyniki, w szczególności na arenie międzynarodowej, mogli liczyć na szereg udogodnień m.in. w zakresie dostępu do mieszkań lub samochodów bez konieczności oczekiwania w wieloletnich kolejkach³². Ponadto w odniesieniu do sportowców znacznie odformalizowane były procedury ich wyjazdów zagranicznych celem wzięcia udziału w międzynarodowych zawodach sportowych. Oczywiście były to zupełnie inne kwoty i profity aniżeli te otrzymywane przez zawodników profesjonalnych w krajach po zachodniej stronie żelaznej kurtyny, co naturalnie mogło budzić pewnego rodzaju wzburzenie, a niekiedy nawet konflikty.

Ponadto, należy zaznaczyć, że wówczas w krajach bloku wschodniego decyzje o zmianach przynależności klubowej danego zawodnika były podejmowane często wbrew jego woli. Zawodnicy nie mogli autonomicznie i w pełni swobodnie zdecydować o dalszych losach swojej kariery. W rezultacie głównymi decydentami o losach karier sportowych byli przedstawiciele władz bądź ludzie blisko z nimi związani i mający określone wpływy. Do rzadkości należały sytuacje, w których zawodnicy mogli zmienić swoją przynależność klubową na klub zagraniczny. Z czasem takie obstrukcje zostały złagodzone, głównie ze względów finansowych³³, ale i tak w praktyce w okresie socjalizmu w Polsce istotnym

³⁰ Zob. art. 20 ust. 3 u.k.f.

³¹ Zob. art. 21 ust. 4 u.k.f. oraz § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 2 września 1985 r. w sprawie zasad i trybu zaliczania okresów pobierania stypendiów sportowych do okresów zatrudniania (Dz.U 1985 nr 46 poz. 234).

³² Na przykładzie piłkarza Włodzimierza Smolarka zob. J. Perzyński, *Smolark. Piłkarz z charakterem*, Warszawa 2012, s. 116-117. Autor miał także możliwość wysłuchania relacji kustosa Muzeum Legii Warszawa, w świetle której wyróżniający się zawodnicy różnych sekcji Centralnego Wojskowego Klubu Sportowego Legii Warszawa otrzymywali powyższe świadczenia na preferencyjnych warunkach.

³³ A. Pasko, *Sport wyczynowy...*, s. 449-452.

czynnikiem warunkującym uzyskanie pozwolenia aparatu państwowego na wyjazd zagraniczny były wybitne osiągnięcia sportowe. Ponadto, w odniesieniu do kształtowania kariery sportowej zawodników o nieco słabszej pozycji i mniejszym przełożeniu na decyzje najwyższych przedstawicieli władz, brano także pod uwagę tzw. subordynację zawodników, czyli w szczególności ryzyko krzewienia niewłaściwych postaw ideowych sprzecznych z jedyną słuszną linią PRL³⁴. Szczegółowe zasady oraz tryb zmiany przynależności zawodników do stowarzyszeń kultury fizycznej, a także zasady ich reprezentacji zgodnie z art. 23 u.k.f. określał jednoosobowo przewodniczący Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu.

W dobie socjalizmu w Polsce największe tryumfy odnosiły przede wszystkim kluby sportowe o silnych powiązaniach państwowych, czyli tzw. kluby resortowe, do których należały kluby wojskowe (Centralny Wojskowy Klub Sportowy Legia Warszawa, Wojskowy Klub Sportowy Śląsk Wrocław), milicyjne (np. Gwardia Warszawa czy Wisła Kraków), górnicze (np. Górnik Zabrze), czy fabryczne/przemysłowe (np. Widzew Łódź czy Ruch Chorzów). W konsekwencji wielu zawodników było zatrudnianych w jednostkach z nimi powiązanych lub bezpośrednio w stowarzyszeniach kultury fizycznej na fikcyjnych etatach, które z reguły nie były w żadnym stopniu związane ze sportem (np. praca jako górnik czy konserwator)³⁵. W praktyce do rzadkości należały sytuacje, w których zawodnicy faktycznie wykonywali przedmiotowe obowiązki. Specyficznymi klubami były jednak kluby wojskowe, a w szczególności Centralny Wojskowy Klub Sportowy Legia Warszawa. Pozycja wojska w ówczesnym aparacie państwowym i olbrzymi zakres jego realnej władzy, sprawiały, że selekcja zawodników do tego klubu była dokonywana na zupełnie innych – niespotykanych w krajach bloku zachodniego ani także w Polsce w okresie po transformacji ustrojowej – zasadach, tj. pod pozorem wojskowego poboru³⁶. Rolę stosownej „umowy transferowej” pełnił więc *de facto* list z powołaniem do wojska, który z reguły trafiał do wyróżniających się zawodników. Zawodnicy z tytułu gry w klubie wojskowym otrzymywali odpowiednie stopnie wojskowe i mogli korzystać z licznych świadczeń przysługujących wówczas żołnierzom³⁷.

³⁴ Zob. szerzej W. Woźniak, op. cit., s. 537-550.

³⁵ A. Pasko, *Sport wyczynowy...*, s. 453-455.

³⁶ W takim trybie do klubu CWKS Legia Warszawa trafił m.in. jeden z najwybitniejszych polskich piłkarzy w historii i zarazem legenda tego klubu Kazimierz Deyna.

³⁷ Zob. szerzej W. Woźniak, *Zawodowe amatorstwo? Futbol w okresie PRL w relacjach polskich piłkarzy*, op. cit., s. 537-550; J. Miezejewski, *Komunistyczne „transfer” Legii*, <https://rflb.pl/komunistyczne-transfer-legii>, (20.03.2020). Autor miał możliwość wysłuchania relacji kustosza Muzeum Legii Warszawa.

Zmiany w strukturze organizacyjnoprawnej polskiego sportu oraz w zakresie statusu prawnego zawodnika na podstawie przepisów ustawy z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej

Zmiany w sporcie dokonujące się na przełomie lat 80. i 90. XX w. wynikały z przemian politycznych i gospodarczych, przez co polski sport coraz bardziej skłaniał się ku zachodnim kapitalistycznym wzorcom. Wieloletnia dysproporcja w statusie polskich zawodników względem swoich zachodnich rywali, w szczególności pod kątem majątkowym, a także skrajna konserwatywność władz w wielu obszarach funkcjonowania i zarządzania sektorem sportowym, w dużej mierze wynikały z nakazowego utrzymywania modelu sportu amatorskiego. Swoisty okres przejściowy, zapoczątkowany zmianami wynikającymi z dokonującej się transformacji ustrojowej, charakteryzował się stopniowym faktycznym odchodzeniem od wizji skrajnego interwencjonizmu władz państwowych i samorządowych w sport, na rzecz coraz odważniejszego cedowania tych kompetencji na poszczególne polskie związki sportowe. Przedmiotowa zmiana podyktowana była również dynamicznie rosnącą pozycją na arenie dyplomatycznej największych międzynarodowych organizacji sportowych (w szczególności MKOl, FIFA oraz UEFA), które wskutek dysponowania coraz większymi środkami finansowymi mogły skuteczniej angażować się w kształtowanie norm rządzących rynkiem sportowym. Po XXIV Letnich Igrzyskach Olimpijskich w Seulu w 1988 r. mieliśmy do czynienia z drastycznym obniżeniem udziału państwa w finansowaniu sportu wyczynowego³⁸, który w obliczu zmian gospodarczo-ustrojowych stanął przed poważnym wyzwaniem szukania alternatywnych źródeł finansowania, przy jednoczesnym dużym zapotrzebowaniu społecznym na sukcesy sportowe polskich reprezentantów i ich powrót do ścisłej światowej czołówki.

Pod kątem formalnoprawnym największym przejawem tych zmian, a zarazem swoistym symbolem porzucenia socjalistycznej wizji sportu i podążania ku kapitalistycznemu modelowi funkcjonowania rynku sportowego i jego uczestników, było uchylenie przepisów u.k.f. na mocy ustawy z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej³⁹. Pomimo tożsamej nazwy przedmiotowe ustawy w zakresie systemowej organizacji sportu znacząco się różniły, co oznaczało szereg daleko idących zmian z punktu widzenia interesów zawodników.

Kluczową zmianą w ujęciu teoretycznoprawnym w kontekście analizy statusu prawnego sportowców było wprowadzenie dychotomicznego podziału zawodników na zawodników o statusie amatora i statusie zawodnika profe-

³⁸ Zob. szerzej L. Szymański, *Kultura fizyczna i turystyka...*, s. 315-318; M. Klisiński, M. Szwaja, op. cit., s. 130.

³⁹ Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej (Dz.U. 1996 nr 25 poz. 113), (dalej: u.k.f. 1996).

sjonalnego. Zgodnie z definicją legalną zawodnikiem była osoba uprawiająca amatorsko albo profesjonalnie określoną dyscyplinę sportu i uczestnicząca we współzawodnictwie sportowym. Ustawodawca wprowadził także pojęcie sportu wyczynowego, który był formą działalności człowieka, podejmowaną dobrowolnie, w drodze rywalizacji, dla uzyskania maksymalnych wyników sportowych, zaś jego rodzajem był sport profesjonalny, który był uprawiany w celach zarobkowych⁴⁰. Poza dotychczasową formą stowarzyszeń, ustawodawca dopuścił również funkcjonowanie klubów sportowych uczestniczących we współzawodnictwie sportowym w formie sportowych spółek akcyjnych, które zdecydowanie bardziej były dostosowane do wymogów sportu profesjonalnego. Dowodem na ogromne znaczenie sportu z punktu widzenia interesów państwa był wymóg uzyskania koncesji w odniesieniu do działalności w zakresie sportu profesjonalnego⁴¹.

Patrząc z dzisiejszej perspektywy należy podkreślić, że zgodnie z pierwotnym brzmieniem art. 22 ust. 2 u.k.f. z 1996 r. dano niezwykle gwarancję ochrony prawnej zawodników o statusie profesjonalisty wskazując umowę o pracę jako jedyną postawę ich stosunku prawnego z klubem sportowym w zakresie uprawiania sportu. W dobie tak silnej autonomii organizacji sportowych i w efekcie konieczności bezwzględного respektowania szeregu daleko idących rozwiązań prawnych, choćby w zakresie obowiązkowego sądownictwa polubownego w sporcie czy funkcjonowania rynku transferowego, a także z punktu widzenia specyfiki uprawiania sportu, taki stosunek prawny, bez funkcjonowania przepisów szczególnych do ogólnych rozwiązań przyjętych w kodeksie pracy⁴², wydaje się w większości dyscyplin sportowych niemożliwy w praktyce do wdrożenia. W tamtym okresie, tj. aż do uzupełnienia podstaw nawiązania stosunku prawnego z zawodnikiem profesjonalnym o umowy cywilnoprawne na mocy nowelizacji z dnia 4 listopada 1999 r.⁴³, takie rozwiązanie stanowiło olbrzymią przewagę zawodników przy ewentualnych sporach z klubem sportowym dotyczących uprawiania sportu, czyli *de iure* stosunku pracy.

W świetle przepisów u.k.f. z 1996 r. zawodnicy posiadający status amatora mogli otrzymywać wyłącznie stypendium sportowe, przy czym okres pobierania stypendium zaliczał się do okresu zatrudnienia w rozumieniu przepisów o zatrudnieniu oraz przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym⁴⁴. Z innych rozwiązań formalnoprawnych wprowadzono także system licencjonowania zawodników przez właściwe polskie związki sportowe. Zgodnie z art. 26 ust. 3 u.k.f.

40 Zob. art. 3 pkt 4) – 6) u.k.f. 1996.

41 Zob. art. 29 ust. 2 u.k.f. 1996.

42 Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. 1974 nr 24, poz. 141 z późn. zm.).

43 Ustawa z dnia 4 listopada 1999 r. o zmianie ustawy o kulturze fizycznej (Dz.U. 1999 nr 96, poz. 1106).

44 Zob. art. 22 ust. 3 u.k.f. 1996.

1996 zasady i tryb zmiany przynależności klubowej zawodników ustalały już właściwe polski związki sportowy, po zasięgnięciu jedynie opinii centralnego organu administracji rządowej, tj. Prezesa Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki.

Jeśli chodzi o zakres praw i obowiązków zawodników, to ich przykładowy ustawowy katalog wyrażony w art. 25 ust. 1 u.k.f. 1996 był bardziej okrojony w stosunku do przepisów u.k.f. Do podstawowych obowiązków zawodników w myśl przepisów u.k.f. 1996 zaliczono w szczególności: 1) reprezentowanie kraju w międzynarodowych zawodach sportowych, 2) aktywny udział w procesie szkoleniowym i we współzawodnictwie sportowym, 3) poddawanie się obowiązkowym badaniom lekarskim oraz 4) przestrzeganie regulaminów sportowych i zasad rywalizacji sportowej. Jednakże niezwykle istotne było to, że szczegółowe prawa i obowiązki zawodnika, w tym status zawodnika amatora i zawodnika posiadającego status zawodnika profesjonalnego, określał właściwy polski związek sportowy, co było doskonałym dowodem odejścia od interwencjonistycznego modelu regulacji sportowych w zakresie statusu prawnego i przyznania dużej dozy autonomii w tym zakresie polskiemu związkowi sportowemu i pośrednio również międzynarodowym organizacjom sportowym. Działalność państwa w polskim sporcie coraz mocniej koncentrowała się na kontroli lub nadzorze, a nie bezpośredniej regulacji prawnej.

Uwagi podsumowujące

Dokonując podsumowania analizy historycznej statusu prawnego zawodnika w Polsce w latach 1984–1996, w pierwszej kolejności należy podkreślić, że okres lat 80. i początku lat 90. XX w. w polskim sporcie oznaczał zupełnie inną rzeczywistość prawnofinansową, co determinowała ówczesna sytuacja geopolityczna. Skala oraz zakres źródeł przychodów klubów sportowych i sportowców w tamtych czasach są kompletnie niemożliwe do porównania z obecną sytuacją na rynku sportowym. Tym samym wydaje się, że pozycja prawna sportowców nawet w dobie późnego socjalizmu, a zarazem możliwości ich rozwoju, były znacznie słabsze w porównaniu do czasów po transformacji ustrojowej z sukcesywnie ugruntowującym się systemem kapitalistycznym. Jednakże, pomimo tych negatywnych aspektów, polski sport w okresie socjalizmu osiągał znaczące sukcesy na arenie międzynarodowej. Ich wyznacznikiem były chociażby liczne medale na kluczowych imprezach mistrzowskich takich jak Igrzyska Olimpijskie, mistrzostwa świata czy Europy. Z biegiem lat, w szczególności po kryzysie gospodarczym z początku lat 80. XX w., polski sport odnotowywał stopniowy regres. Powodem tego zjawiska, obok problemów finansowych państwa, były coraz szerzej obserwowane w państwach zachodnich tendencje z założenia wrogie ideom socjalistycznym, tj. profesjonalizacja i komercjalizacja

sportu, z którymi polskie władze odpowiedzialne za sport w czasach późnego socjalizmu coraz mniej skutecznie były w stanie rywalizować⁴⁵. Ponadto, przewaga ekonomiczna sportu zachodniego przekładała się wprost na zdecydowanie lepszą bazę infrastrukturalną oraz technologię do zapewnienia właściwego rozwoju sportowego.

Z pewnością nie bez znaczenia było mniejsze zaangażowanie państwa w sport, w szczególności pod kątem organizacyjno-finansowym. Sport sukcesywnie przeistaczał się w sektor prywatny. Jednakże poważne problemy, z którymi z różnym skutkiem mierzył się polski sport w latach 90. XX w., w szczególności dotyczące licznych przypadków korupcji czy anachronicznego modelu zarządzania w wielu związkach sportowych, wynikały w dużej mierze z silnie ugruntowanej w czasach socjalizmu mentalności osób pełniących istotne funkcje w sektorze sportowym. W świadomości społecznej w sposób wysoce negatywny i trwały wpisał się obraz tzw. działacza sportowego, który nie wykazuje zdolności adaptacyjnej do nowych okoliczności społeczno-ekonomicznych zaistniałych po okresie transformacji ustrojowej. Powyższe problemy, w połączeniu z problemem chuligaństwa na stadionach, w bardzo znaczący sposób negatywnie wpłynęły na atrakcyjność inwestowania w polski sport, czego konsekwencją było pogorszenie się sytuacji ekonomicznej polskich klubów sportowych i *per se* brak stabilizacji finansowej reprezentujących ich barwy zawodników. Implikacje natury sportowej ograniczonych źródeł publicznego finansowania i konieczności natychmiastowego poszukiwania tzw. mecenasów sportu, tj. prywatnych sponsorów, w dobie dającego znacznie większe możliwości, ale dopiero kształtującego się sportu profesjonalnego w Polsce, tylko utwierdzają w przekonaniu, że amatorstwo w polskim sporcie okresu socjalizmu miało jedynie fasadowy charakter⁴⁶. Patrząc przez pryzmat podejścia władz publicznych do sportu w czasach PRL, w tym stopnia zaangażowania budżetu w rozwój sportu, należy w pełni podzielić stanowisko reprezentowane w doktrynie, że *de facto* stanowił on wysoko wykwalifikowaną formę sportu wyczynowego i można uznać go za akceptowaną przez ówczesne najwyższe władze, lecz oficjalnie ukrywaną formułę quasi-zawodowstwa⁴⁷. Sport wyczynowy stanowił zbyt ważną część doktryny socjalistycznej w kontekście realizacji systemowych celów ideologicznych, gdyż jego oficjalne porzucenie na rzecz sportu *stricto* zawodowego zaburzyłoby „pielęgowany” od lat proces wychowania ideowo-moralnego zawodników⁴⁸.

45 Zob. A. Pasko, *Sport wyczynowy...*, s. 394-395.

46 Tak też W. Woźniak, op. cit., s. 537-550.

47 Zob. szerzej A. Pasko, *Społeczno-polityczne...*, s. 125-126; M. Klisiński, M. Szwaja, op. cit., s. 126.

48 L. Szymański, *Zarys polityki polskich partii robotniczych w dziedzinie kultury fizycznej (1944-1980)*, [w:] *Tradycje a współczesny rozwój kultury fizycznej w Polsce*, red. L. Szymański, Wrocław 1993, s. 62-64.

Interesujące jest to, że wspomniana swoista „dwulicowość” systemu organizacyjno-prawnego w socjalistycznym sporcie, w szczególności w kontekście fikcyjnych etatów zawodników stanowiących wynagrodzenie obok archaicznego systemu stypendialnego ugruntowanego w przepisach u.k.f., została oficjalnie zdiagnozowana dopiero w 1988 r., lecz pomimo jawnego wieloletniego wspierania tego procederu przez najwyższe władze, uznano go za sferę będącą poza kontrolą aparatu państwowego⁴⁹.

Sport profesjonalny w Polsce w okresie tuż po transformacji ustrojowej, bez znaczącego udziału prywatnych inwestorów, a także w przypadku wielu dyscyplin sportowych wykazujący się brakiem choćby zbliżonego poziomu prywatnego finansowania jaki miał miejsce w państwach kapitalistycznych o ugruntowanej pozycji sportu profesjonalnego, musiał zmierzyć się z niezwykle wymagającym wyzwaniem podjęcia skutecznej rywalizacji na arenie międzynarodowej. W wielu dyscyplinach sportowych dopiero z biegiem lat poziom organizacyjno-finansowy sprawił, że dokonywana z takiej perspektywy czasowej ocena polskiego sportu z okresu socjalizmu, w szczególności w kontekście zarobków sportowców czy realnych możliwości ich rozwoju sportowego, mogła uprawniać do próby kwalifikowania go jako sport amatorski.

W analizie statusu prawnego zawodników nie można pominąć zmian organizacyjno-prawnych zachodzących zarówno w krajowym, jak i międzynarodowym sektorze sportowym, których implikacje na pozycję prawną sportowców były kluczowe. W kontekście skuteczności rywalizacji sportowej polskich zawodników w zawodach międzynarodowych, a także *stricte* ich sytuacji prawnej, istotne znaczenia miał fakt stopniowego zaprzestawania niedemokratycznych praktyk i sukcesywnego poszerzenia gwarancji obywatelskich, a także wymiar postępującej globalizacji. Biorąc pod uwagę analizowany okres (tj. lata 1984–1996) na sytuację prawną zawodnika w Polsce coraz bardziej zaczęły oddziaływać regulacje ponadnarodowych federacji sportowych, które nie miały statusu prawa powszechnie obowiązującego, ale były legitymizowane specyfiką sportu oraz członkostwem polskich związków sportowych w międzynarodowych organizacjach sportowych i koniecznością wewnętrznego podporządkowania. W aspekcie instytucjonalnym należy bowiem w pełni podzielić tezę o sukcesywnym osłabianiu pozycji władzy publicznej w sferze regulacji prawno-sportowych kosztem prężnie rozwijających i nabierających istotnego znaczenia międzynarodowych federacji sportowych (w szczególności MKOl i FIFA), które stawały się z biegiem lat kluczowymi regulatorami na rynku sportowym. Z całą stanowczością należy wysoce krytycznie ocenić tak silnie rozbudowany interwencjonistyczny i zarazem niedemokratyczny model regulacji sportowych jaki miał miejsce w czasach PRL, który ograniczył rozwój wielu sportowych karier.

⁴⁹ Zob. M. Klisiński, M. Szwaja, op. cit., s. 127.

Jednakże współcześnie autonomia ponadnarodowych organizacji sportowych jest na tyle silnie ugruntowana, że w sytuacjach konfliktu interesów to państwa stają się bezradne w walce z takimi instytucjami jak MKOl, FIFA czy UEFA. Stopień samorządności i niezależności tych organizacji, a także daleko idące podporządkowanie się zawodników, klubów i krajowych związków sportowych sprawia, że mamy do czynienia w jakimś stopniu z odwróceniem władztwa w sferze sportu.

Z całą pewnością momentem przełomowym dla kształtowania pozycji prawnej sportowca, a w szczególności zakresu jego praw, uwzględniając także perspektywę kolejnych lat i związanych z nimi przemian społecznych, politycznych, ekonomicznych oraz gospodarczych, był wyrok ETS z dnia 15 grudnia 1995 r. w sprawie belgijskiego piłkarza J. M. Bosmana⁵⁰. Tenże wyrok całkowicie zrewolucjonizował funkcjonowanie sportowego rynku transferowego i rządzące nim zasady zmiany przynależności klubowej zawodników. Wnioski wynikające z powyższego orzeczenia zapadłego na kanwie piłki nożnej doprowadziły do kompleksowych zmian regulaminów międzynarodowych i krajowych organizacji sportowych funkcjonujących nie tylko w piłce nożnej, ale również w innych dyscyplinach sportu. Dzięki tym zmianom zawodnicy otrzymali wiele gwarancji instytucjonalnych będących emanacją swobody przepływu osób oraz swobody świadczenia usług.

W mojej ocenie, diametralna zmiana faktycznego funkcjonowania polskiego sektora sportowego w kontekście statusu prawnego zawodników była wypadkową zarówno zdarzeń o charakterze międzynarodowym, jak i krajowym. Przede wszystkim kluczowe zmiany w pozycji prawnej sportowców dokonane zostały na kanwie wyroku z 15 grudnia 1995 r. w sprawie Bosmana, co skutkowało kompleksową reformą zarówno międzynarodowych, jak i krajowych norm z zakresu prawa sportowego. Należy zauważyć, że istota wielu zmian w aspekcie globalnej ochrony prawnej zawodników znalazła odzwierciedlenie również w ujęciu normatywnym w Polsce. Wraz z wejściem w życie ustawy o kulturze fizycznej z dnia 16 stycznia 1996 r. uchylającej przepisy u.k.f. wydaje się, że zawarte w niej instytucje prawne, także z punktu widzenia ochrony interesów zawodników, stały się bardziej elastyczne i zdecydowanie bardziej dostosowane do realiów sportu aniżeli przepisy u.k.f. Jedynym wyjątkiem była przyjęta początkowo obligatoryjna forma umowy o pracę dla zawodników profesjonalnych, która skądinąd wydaje się interesującym i jednocześnie niezwykle wymagającym pomysłem legislacyjnym, do którego realizacji niezbędne jest powstanie szczególnego aktu prawnego, który w znaczącym stopniu modyfikowałby do-

⁵⁰ Wyrok ETS z dnia 15 grudnia 1995 r. w sprawie C-415/93 Union royale belge des sociétés de football association ASBL v Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA v Jean-Marc Bosman and others and Union des associations européennes de football (UEFA) v Jean-Marc Bosman, Zb. Orz. UE 1995 I-04921.

tychczasowe rozwiązania z kodeksu pracy i dostosowywałyby je do specyfiki sportu. Warto też nadmienić, że na przestrzeni zaledwie miesiąca powstały kluczowe ramy prawne bezpośrednio i pośrednio regulujące status prawny zawodnika w sferze sportu w Polsce. Przedmiotowe zmiany okazały się podwalinami do ukształtowania nowej rzeczywistości faktyczno-prawnej sportowców w kolejnych latach. Jednakże powyższa analiza okresu 1984–1996 polskiego sportu doskonale potwierdza fakt, że status prawny sportowców i ich rzeczywista pozycja na rynku usług sportowych stanowi wypadkową wielu zróżnicowanych i niekoniernie *stricte* prawnych czynników, tj. choćby politycznych, gospodarczych, ekonomicznych, finansowych czy społecznych.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. 1974 nr 24, poz. 141 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej, (Dz.U. 1984 nr 34, poz. 181).
- Rozporządzenie Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 2 września 1985 r. w sprawie zasad i trybu zaliczania okresów pobierania stypendiów sportowców do okresów zatrudniania (Dz.U. 1985 nr 46, poz. 234).
- Ustawy z dnia 12 listopada 1985 r. o zmianach w organizacji oraz zakresie działania niektórych naczelnych i centralnych organów administracji państwowej (Dz.U. 1985 nr 50, poz. 262).
- Ustawa z dnia 30 maja 1989 r. o zmianie upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz.U. 1989 nr 35 poz. 192).
- Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej (Dz.U. 1996 nr 25, poz. 113).
- Ustawa z dnia 4 listopada 1999 r. o zmianie ustawy o kulturze fizycznej (Dz.U. 1999 nr 96, poz. 1106).

Orzecznictwo

- Wyrok ETS z dnia 15 grudnia 1995 r. w sprawie C-415/93 Union royale belge des sociétés de football association ASBL v Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA v Jean-Marc Bosman and others and Union des associations européennes de football (UEFA) v Jean-Marc Bosman, Zb. Orz. UE 1995 I-04921.

Literatura

- Gmur M., *Bojkot Igrzysk Olimpijskich w Moskwie i Los Angeles w świetle tygodnika "Sportowiec"*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica. – [Z.]” 2010, nr 85.
- Kazimierczak M., Kosiewicz J., *Sport i turystyka. Uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*, Poznań 2013.
- Klisiński J., *Ekonomika kultury fizycznej i sportu*, Katowice 1986.

- Klisiński M., Szwaia M., *Sport w polityce władz partyjnych i państwowych w schyłkowym okresie Polski Ludowej (1980–1989)*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2013, t. XII, nr 1.
- Łuczak M., *Oszustwo dopingowe w sporcie wyczynowym wśród kobiet w latach 1950–2017*, „Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu” 2018, nr 60.
- Matras T., *Bojkot igrzysk olimpijskich w Moskwie w 1980 r. przykładem wykorzystania sportu w celach politycznych w świetle wybranych źródeł drukowanych*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2011, t. 10.
- Nowakowski A., *Propozycje zmian modelu organizacyjnego kultury fizycznej w Polsce w 1981 r. Kartka z najnowszych dziejów kultury fizycznej*, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie” 2000, z. 3.
- Pasko A., *Społeczno-polityczne aspekty sportu w ZSRR i krajach bloku socjalistycznego do 1989 r.*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2012, nr 11.
- Pasko A., *Sport wyczynowy w polityce państwa 1944–1989*, Kraków 2012.
- Pilarski S., „Odmówił powrotu do kraju” – ucieczki piłkarzy z PRL na Zachód, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, nr 2 (24).
- Riordan J., *Sport in Soviet Society. Development of sport and physical education in Russia and the USSR*, Cambridge 1977.
- Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu*, red. J. Chęłmecki, Warszawa 2009.
- Szymański L., *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944–1989*, Wrocław 2004.
- Szymański L., *Kultura fizyczna w polityce PRL w latach 1980–1989*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1999, t. XLIII, nr 1-2.
- Tradycje a współczesny rozwój kultury fizycznej w Polsce*, red. L. Szymański, Wrocław 1993.
- Wojtaszyn D., *Sport w cieniu polityki. Instrumentalizacja sportu w NRD*, Wrocław 2011.
- Woźniak W., *Zawodowe amatorstwo? Futbol w okresie PRL w relacjach polskich piłkarzy*, [w:] *Sport i turystyka. Uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*, red. M. Kazimierczak, J. Kosiewicz, Poznań 2013.

Strony internetowe

www.dailymail.co.uk

www2.deloitte.com

www.globalsportssalaries.com

rflb.pl

STRESZCZENIE

Status prawny zawodnika w Polsce w dobie późnego socjalizmu i w pierwszych latach po transformacji ustrojowej (lata 1984–1996)

Omówienie zagadnienia statusu prawnego polskich sportowców w latach 1984–1996 wymagało od autora na wstępie przytoczenia społeczno-ekonomicznej roli sportu i omówienia realiów jego funkcjonowania w okresie socjalizmu, w szczególności w kontekście znaczenia sukcesów sportowych dla prowadzonej polityki państw tzw. bloku wschodniego. Zważywszy na przyjęty model interwencjonistyczny zarówno w sferze regulacyjnej, jak i zarządzania polskim sportem, również zakres praw i obowiązków polskich sportowców był silnie kontrolowany przez właściwy aparat państwowy. Opisana przez autora zcentralizowana wizja sportu wraz z silnie upolitycznioną socjalistyczną strukturą organizacyjną determinowały podejście ustawodawcy do prawnej ochrony zawodnika, co zostało przeanalizowane przez pryzmat poszczególnych instytucji prawnych i rozwiązań przyjętych w ustawie z dnia 3 czerwca 1984 r. o kulturze fizycznej. Po części poświęconej analizie statusu prawnego zawodnika na podstawie tejże ustawy, autor przedstawił zmiany w strukturze organizacyjno-prawnej polskiego sportu oraz w zakresie statusu prawnego zawodnika, które dokonały się na podstawie przepisów ustawy z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej. Przedmiotowe rozważania zostały wzbogacone o aspekt praktyczny, gdyż w ocenie statusu prawnego polskich sportowców po transformacji ustrojowej uwzględniono olbrzymie zmiany społeczno-gospodarcze, które zapoczątkowały inne podejście do rynku sportowego. Ponadto uwzględniono również wzrastającą rolę międzynarodowych organizacji sportowych w sektorze sportowym, w tym znaczący wzrost ich znaczenia w procesie kształtowania statusu prawnego zawodników w badanym okresie. Omówione zagadnienia i wynikające z nich konkluzje stanowią dowód na to, że status prawny sportowców i ich rzeczywista pozycja na rynku sportowym to wypadkowa wielu czynników o zróżnicowanym charakterze.

SUMMARY

Legal status of sportsman's in Poland in the era of late socialism and in the first years after the transformation of the political system (1984–1996)

The issue of legal status of sportsmen in Poland, from 1984 to 1996, required firstly the description of the socio-economic role of sport and reality of its functioning during the socialism, in particular in the context of the importance of sports successes for the policy of states from the Eastern Bloc. Considering an interventionist model adopted in the regulatory sphere and in the management of Polish sport, the scope of rights and obligations of Polish sportsmen was also strongly controlled by the relevant state bodies. The centralized vision of sport with a strongly politicized socialist organizational structure determined the legislator's approach of athletes' legal

protection. This has been analysed by the author through the regulatory framework of the Physical Culture Act of 3 June 1984. After the part devoted to the analysis of the legal status of athletes under the abovementioned Act, the author presented changes in the organizational and legal structure of Polish sport and the legal status of sportsmen pursuant to the provisions of the Physical Culture Act of 18 January 1996. The research is enriched with a practical aspect, as the assessment of the legal status of Polish sportsmen after the political transformation takes into account the enormous socio-economic changes which initiated a different approach to the sports market. The author also assesses the role of international sports organisations in the process of shaping legal status of athletes within that period. In the opinion of the researcher, the final implications contribute to a better understanding of the fact that the legal position of sportsmen and their position on the sports market depend on many different factors.